

Inhoud

EERSTE DEEL

- [1] Bussum – Boedapest 1942 9
- [2] Badenweiler 1919-1920 16
- [3] Merano 1923-1934 23
- [4] Wenen 1934-1939 32
- [5] Boedapest 1939-1942 40

TWEEDE DEEL

- [6] Pauler utca 1942-1943 57
- [7] Marczibányi tér *voorjaar* 1944 69
- [8] Szikla Kórház *winter* 1944-1945 84

DERDE DEEL

- [9] Boedapest – Salzburg 1945-1946 115
- [10] Amsterdam – Boedapest 1946-1947 132
- [11] Praag – Parijs 1948-1951 143
- [12] Kitzbühel – Bombay 1951-1953 155
- [13] Perambur – Zürich 1954-1967 172

VIERDE DEEL

- [14] Estoril – Cascais 1967-1999 189
- [15] Addis Abeba – Düsseldorf 1999- 215

- Verantwoording 232
- Bibliografie 237
- Geraadpleegde archieven 238
- Woord van dank 239

Bussum — Boedapest 1942

Anna liep de tuin in en keek achterom. Vanuit het huis kon haar moeder haar nu niet meer zien. De briefkaart van Géza had ze verstopt in haar beha. Ze schoof een hand in haar blouse en haalde hem tevoorschijn. Het papier vertoonde sporen van zweet.

Boedapest, 2 mei 1942

Kleine lieve Anna,

De dagen gaan voorbij zonder jou – en ik heb nog geen enkele brief van je ontvangen. Ik loop door de straten als een blinde omdat ik alle plekken waar we zo vaak samen waren niet kan aanzien. Het doet me verschrikkelijk veel verdriet. Vertel me, wanneer zul je weer hier zijn? Wanneer kan ik je kleine, zoete en zo geliefde stem weer horen? Schrijf me, schrijf me vaak. En denk aan je treurige en trouwe Géza.

Géza moest de briefkaart op het stadhuis geschreven hebben. Hij had een drukke baan als secretaris van de burgemeester van Boedapest. Toch schreef hij haar tijdens zijn werk verliefde briefjes. Het vleide haar. Ze miste Géza ook, al kon ze aan dat verlangen niet zulke woorden geven als hij. Ze miste eigenlijk alles van Boedapest.

Bijna een maand was Anna met haar moeder in Bussum. Ze logeerden er bij hun nicht Marga, die met haar man en twee kinderen in een villa aan de Jacob Obrechtlaan woonde.

De dagen gingen voorbij met wandelen, lezen, samen een boodschap doen of een visite afleggen, precies zoals vroeger, toen Anna nog met haar moeder in pensions in het Italiaanse kuuroord Merano leefde. Ze vulden de tijd.

In Boedapest had Anna net een beetje haar eigen weg gevonden. Het was haar gelukt in de leer te komen bij de kostuumontwerper van de opera. Ze had Hongaarse vriendinnen gekregen. Voor het eerst van haar leven was ze echt verliefd, 's avonds ontmoette ze Géza stiekem in restaurants waar zigeunermuziek werd gespeeld. Maar nu zat ze vast in Holland, het land waar haar moeder en zij vandaan kwamen, maar waar ze weinig waren geweest. Anna kende er bijna niemand.

Ook haar moeder was liever in Boedapest gebleven, de stad waar ze tweeënhalf jaar hadden gewoond. Hongarije steunde de Duitsers en was niet bezet. Je merkte er weinig van de oorlog. Maar door de *Devisensperre* kon haar moeder geen geld meer krijgen vanuit Nederland, waar ze bij een Amsterdams effectenkantoor haar erfenis had ondergebracht. Omdat ze afgesneden waren van hun inkomsten, restte hun niets anders dan op de trein naar Bussum te stappen.

'Kom je alsjeblieft bij me terug?' had Géza gevraagd bij het afscheid. Anna dacht toen nog dat het misschien een bevestiging van hem was. Tenslotte was Géza getrouwd en kenden ze elkaar nog geen halfjaar. Maar kennelijk maakte dat niet uit. Elke week weer werd ze bestookt met liefdesbriefjes die niets beloofden maar wel hoop gaven.

Anna las de briefkaart van Géza nog een keer over. Toen vouwde ze hem op en stopte hem weer in haar beha; de enige plaats waar haar moeder hem niet zou kunnen vinden. Het begon al te schemeren in de tuin. Ze moest naar binnen. Straks zou haar nicht Marga de ramen verduisteren en begon de avond, die altijd veel te lang duurde.

Terwijl ze naar de villa liep, over het paadje tussen de rododendrons, wist ze het ineens zeker. Ze zou teruggaan naar

Boedapest. In haar eentje. Ze zou op de trein stappen en voorlopig niet terugkomen.

‘Anna, je bent niet wijs. Hoe kun je me hier alleen achterlaten? En wat moet je in Boedapest doen zonder mij? Je bent nog geen tweeëntwintig...’

Die avond, toen ze op hun kamer waren, had Anna ruzie met haar moeder. Niet dat ze schreeuwden of met deuren sloegen, laat staan dat ze lelijke woorden gebruikten. In hun milieu gingen goede manieren en zelfbeheersing boven alles. Het bleef bij beschaafd maar daarom niet minder venijnig bekvechten.

‘Mams, ik kan gaan werken, ik red me wel.’

‘Denk aan je reputatie! Ik weet dat je voor Knoflook gaat. Dat heerschap is jouw aandacht niet waard.’

Haar moeder noemde Géza altijd ‘Knoflook’, naar zijn tweede, Duitse achternaam; hij heette voluit Irányossy-Knoblauch.

‘Niet waar. Ik heb niets meer met Géza.’

‘Dat jok je. Je hebt altijd zoveel voor me achtergehouden.’

Zwijgend keek Anna haar moeder aan. Bijna vijfenzestig was ze nu. Vroeger moest ze mooi zijn geweest. Je kon dat nog steeds wel zien. Maar het was geen schoonheid die straalde.

‘Mijn hele leven heeft om jou gedraaid,’ verbrak moeder de stilte. ‘Alles heb ik altijd voor je gedaan, alles. En wat krijg ik nu terug? Ik begin ook ouder te worden, Anna. Het wordt tijd dat je je om mij gaat bekommeren.’

Zo ging het altijd. Als ze ruzie hadden, begon haar moeder over wat ze allemaal niet had gedaan voor haar enige dochter. Anna kon de verwijten wel dromen. ‘Weet je dan niet dat ik voor jou naar Merano ben verhuisd, omdat het klimaat in de Italiaanse Alpen zoveel beter voor je was dan in Holland... Dat ik dagen- en nachtenlang aan je bed heb gezeten als je weer eens koorts had... De beste gouvernantes voor je heb ingehuurd... Een peperdure tandenregulering in Wenen heb betaald...’

‘U kón het toch ook zo doen?’ sputterde ze soms tegen, de rijke erfenis van haar moeder indachtig. ‘Wat had u anders gewild? U kunt mij toch niet verwijten dat u goed voor me heeft gezorgd?’

Maar meestal zweeg ze. Haar moeder luisterde toch niet. Ze kon beter een boek gaan lezen.

‘Ik kom achter je aan hoor,’ zei haar moeder voordat ze in bed stapte. ‘Ik blijf hier *auf keinen Fall* alleen.’

Die avond lag Anna nog lang wakker. Een vreemde opwinning bonkte in haar borst. Ze vroeg zich niet af wat ze in Boedapest zou vinden, noch wat ze van Géza kon verwachten. Ook aan de oorlog dacht ze nauwelijks. Er was alleen die enorme wil zich los te rukken, het avontuur te zoeken en te zien wie ze eigenlijk was.

Het was niet makkelijk een uitreisvisum van de Duitsers te krijgen: de grenzen zaten potdicht en je moest wel een heel goede reden hebben wilde je als Nederlander toestemming krijgen te vertrekken.

Géza had geschreven dat ze ervoor naar generaal Christiansen moest, de opperbevelhebber van de Wehrmacht in Nederland. Toevallig had hij de vrouw van Christiansen wel eens ontmoet. ‘Doe haar maar de hartelijke groeten van mij,’ was zijn advies. ‘Dan komt het vast wel goed met je visum.’

Op een ochtend ging Anna op de fiets naar Hilversum, waar in het raadhuis het hoofdkwartier van Christiansen was gevestigd. De generaal zelf was er niet, vertelde zijn adjudant, maar kon hij haar misschien helpen? Zijn ogen gingen van haar blonde krullen naar haar lange benen. Anna kende die blik wel. En ook de glimlach die erop moest volgen. Als het op flirten aankwam, was ze een natuurtalent. Het hielp natuurlijk ook dat ze accentloos Duits sprak.

‘Wat jammer dat de generaal er zelf niet is,’ blufte ze. ‘Ik had hem graag persoonlijk de groeten overgebracht van een goede Hongaarse vriend van de generaal en zijn vrouw.’

Ze raakten aan de praat. De adjudant nodigde haar uit even binnen te komen, dan was ze niet voor niets uit Bussum komen fietsen. Waar kwam ze vandaan dat ze zo goed Duits sprak? wilde hij weten. Anna vertelde dat ze was opgegroeid in Merano en Wenen, maar de laatste jaren in Boedapest had gewoond. Toen had ze het zonder aarzelen gevraagd. 'Ik wil terug naar Hongarije,' zei ze. 'Weet u hoe ik aan een uitreisvisum kan komen?'

Hij zou zien wat hij kon doen, beloofde de adjudant.

Een paar dagen later ontving Anna per post een uitnodiging voor een diner met de staf van Christiansen plus echtgenotes in hotel Het Bosch van Bredius in Naarden. 'Het zou me verheugen als u komt,' had de adjudant erbij geschreven.

Lang twijfelde ze niet. Dit was haar kans.

Op de avond van het diner werd ze bij de villa afgehaald met een militaire wagen. Haar familie sprak er schande van. 'Hoe kun je nu met die rotmoffen gaan eten?!' had haar nicht Marga uitgeroepen. Anna moest erg wennen aan die anti-Duitse houding. In Hongarije was de stemming nog heel anders geweest. Veel Hongaren waren juist niet tegen de Duitsers, die zagen eerder de Russen als hun vijand.

Géza zou toch wel weten op wie hij haar afstuurde? En ze deed goed beschouwd toch niks verkeerd? Van de nazi's moest ze niet veel hebben. Maar de Duitse cultuur was Anna vertrouwd dan de Nederlandse. Ze had de adjudant herkend als een man van keurige familie. Waarom zou ze de uitnodiging afwijzen? Niet elke militair was toch een nazi, zeker niet bij de Wehrmacht? Bovendien: ze moest en zou naar Boedapest. En die weg liep kennelijk alleen via hotel Het Bosch van Bredius.

Last van schroom had Anna niet toen ze het statige hotel aan de Oud Blaricummerweg binnenliep. Je kon haar in elk denkbaar gezelschap neerzetten, ze wist zich altijd aan te passen. Stelde de adjudant haar aan iedereen voor als 'een Nederlandse vriendin van de Christiansens', dan was ze die vriendin ook, of ze de generaal en zijn echtgenote nu kende of niet. Ze

zat in haar mooiste jurk aan tafel, tussen de Duitse officieren en hun vrouwen, ze nipte van haar witte wijn, glimlachte vriendelijk, wisselde wat beleefdheden uit maar liet zich intussen niets ontgaan, want ze moest wel dat uitreisvisum zien te bemachtigen.

Aan het einde van de avond werd ze keurig thuisgebracht en niemand maakte avances.

Via de adjudant kreeg ze twee dagen later het adres van de *Ein- und Ausreisestelle* in Amsterdam, de Duitse dienst die de visa regelde. Kennelijk kenden ze daar haar naam al toen ze zich meldde. Er werd zonder veel vragen een stempel in haar paspoort gezet. ‘*Zielland Ungarn*’ stond er met zwierige, rode letters geschreven.

Op zaterdag 13 juni 1942, een paar weken voordat de eerste wagons met Nederlandse joden naar Auschwitz reden, stapte Anna in Amsterdam op de trein naar Hongarije. Ze wilde Géza verrassen en had hem daarom niet geschreven dat ze eraan kwam.

De treinreis naar Boedapest, die zo’n dertig uur duurde, bleef Anna bij als één lange nacht. Ze reisde via Keulen, Frankfurt en Wenen en juist tijdens de etappe door Duitsland was het buiten grotendeels donker. Het was druk in de trein. Bij elk volgend station drongen meer mensen naar binnen. Families die de steden in het Ruhrgebied ontvluchtten vanwege de aanhoudende geallieerde bombardementen, soldaten met zware bepakking. Het leek of heel Duitsland op drift was. Urenlang stond Anna op de gang omdat ze nergens anders een plek kon vinden.

Nog niet eerder was de chaos in Europa zo dichtbij gekomen. Toch was het net of het Anna niet raakte. De oorlog, dat was iets van hoge heren die aan politiek deden of van soldaten aan het front, ver weg in Rusland of Noord-Afrika. Wat had zij ermee te maken? Een jonge vrouw met geld en een hoofd vol dromen? Zij was op weg naar Hongarije, een van de weinige

plaatsen in Europa waar het leven nog zijn oude loop had en waar Géza op haar wachtte, haar eerste grote liefde.

Het voelde goed weer onderweg te zijn. Haar moeder had haar jarenlang op sleeptouw genomen door heel Europa; ze was niet gewend op één plek te blijven. De gedachte dat ze in het doodsaaie Bussum zou moeten wachten tot de oorlog voorbij was – misschien wel een halfjaar, of nog langer – had haar steeds benauwd. Nu ging ze haar vrijheid tegemoet. De trein denderde voort en elk uur raakte ze verder verwijderd van haar overbezorgde moeder, die haar altijd zo angstvallig in de gaten had gehouden.

Badenweiler 1919-1920

In de winter van 1920 kreeg Anna's moeder, Annie Boom-Osieck, last van haar maag. Ze had een opgezette buik, voelde zich zwak en misselijk. De dokter in Menton, de Franse kustplaats waar ze met haar man Willem verbleef, vermoedde dat ze een gezwel had. Hij schreef radiotherapie voor: een nieuwe behandeling waarmee goede resultaten werden geboekt. Maar ook nadat Annie een aantal keren was bestraald, bleef het gezwel groeien.

'Zou je soms zwanger zijn?' vroeg een vriendin op een dag.

Annie Boom-Osieck keek haar stomverbaasd aan. Ze had nooit met die mogelijkheid rekening gehouden. Toen ze in mei 1919 trouwde met Willem Boom was ze al tweeënveertig. Ze rekende nergens meer op.

Opnieuw werd de dokter geraadpleegd. Al snel moest deze zijn falen erkennen. Annie Boom-Osieck bleek vijf maanden in verwachting te zijn.

'Ik ben dus eigenlijk een bestraald maaggezwel,' zei Anna daar later met een grote grijns over.

De schok was groot. Zou alles wel goed zijn met het kind, nadat het was blootgesteld aan bestraling? Schuld bewust gingen Annie en Willem op zoek naar een goede vrouwenarts, die ze vonden in professor Bulius van de universiteitskliniek in Freiburg im Breisgau, Zuid-Duitsland.

In afwachting van de bevalling namen ze in mei 1920 hun

intrek in hotel Römerbad in het kuuroord Badenweiler, aan de rand van het Zwarte Woud, een uur rijden van Freiburg.

Hoe haar vader eruitzag als hij lachte, wist Anna niet, want op de paar foto's die ze van hem had, keek hij steeds even ernstig.

Op een van die foto's, gemaakt in Badenweiler in 1920, zie je haar vader op een bankje zitten in het kuurpark. Hij is twee-eneveertig maar lijkt veel ouder – en niet alleen omdat hij al helemaal grijs is. Hij leed aan tuberculose. Zijn ogen liggen diep in hun kassen en staan dof, uitgeblust. Ook zijn houding is die van een man op leeftijd. Door het vele hoesten houdt hij zijn schouders opgetrokken en lijkt het of zijn hoofd direct op zijn romp rust. Het driedelige pak dat hij draagt kan zijn magerte niet verhullen.

Soms vroeg Anna zich af hoe hij het vond om vader te worden. Had hij ernaar uitgezien, had hij hoop durven hebben?

Anna's moeder had Willem Boom ontmoet in 1917. Een beschaafde, aimabele man uit een vooraanstaande Amsterdamse familie, die een goedlopend verzekeringskantoor had aan de Weteringschans. Tot dan toe had Annie weinig geluk gehad met mannen. Als jonge vrouw was ze verliefd geweest op een Indische student, met wie ze van haar ouders niet mocht omgaan omdat zij de 'zwarte jongen' ver beneden hun stand achtten. Annie had erg geleden onder die verboden liefde. In het dagboek dat ze in die jaren bijhield, schreef ze:

*Het was avond, toen wij het feest verlieten,
Jij kwam met schuwe blik op me af,
In je hand zag ik een papiertje glinsteren,
Mijn eerste liefdesbrief!*

In plaats van het aan te nemen, ging ik er snel vandoor,

*Als ik er nu aan denk, spijt het me nog steeds,
De eerste liefdesbrief bleef ongelezen.
En waarom? Alleen vanwege mijn goede opvoeding...*

De vader van Annie had veel geld verdiend met de import van meel en mout uit Amerika. Ze groeide in weelde op aan de Keizersgracht in Amsterdam. Op jeugdfoto's poseert Annie in hooggesloten, lange jurken. Een jonge vrouw met opgestoken haar, donkere wenkbrauwen en een trotse, maar ook gekwelde blik in haar ogen.

*Wat is het toch, dat me zo bedroeft,
Is het onmogelijk waarnaar ik verlang,
Wat pijnigt toch mijn hart,
Geen mens kan helen wat door de liefde werd verwond.*

Vanaf 1910 verbleef Annie vaak in kuuroorden. Ze kampte met tal van vage kwalen en had last van 'melancholie'. Terwijl haar zussen een goede partij trouwden, kinderen baarden en hun drukke huishouden met personeel bestierden, wandelde zij in haar eentje door de bossen bij Badenweiler, of dompelde ze zich onder in de genezende baden van Garmisch. Even had ze een oogje op haar lijfarts in Badenweiler, Hofrat dokter Schwoerer, maar dat kon niets worden omdat hij getrouwd was. Het begon erop te lijken dat ze alleen zou blijven. Totdat ze, op haar veertigste, Willem Boom tegenkwam.

Was ze zo verliefd op hem dat ze de ernst van zijn ziekte niet wilde zien? Of klampte ze zich aan hem vast omdat hij haar laatste kans was op een huwelijk en nog een paar mooie jaren samen? Anna wist niet waarom haar moeder haar zinnen had gezet op de tuberculeuze Willem. Voor het geld hoefde ze het in elk geval niet te doen: in 1906 had ze bij de dood van haar vader honderdduizend gulden geërfd, een kapitaal waaraan ze haar hele leven genoeg zou hebben.

Elke week weer stuurde Annie vanuit haar woonplaats Den

Haag oesters naar haar geliefde in Amsterdam, al werd daar in de familie Boom lacherig over gedaan. De ‘Bomen’, zoals Annie haar schoonfamilie kortweg noemde, waren tegen een mogelijk huwelijk, officieel omdat Willem ziek was, maar ook speelde mee dat hij zijn moeder en een ongetrouwde zuster onderhield, die bang waren dat hun toelage minder werd wanneer Willem een gezin zou krijgen.

Lange tijd twijfelde Willem. Hij wilde loyaal zijn aan zijn familie en maakte zich zorgen over zijn gezondheid. Steeds vaker moest hij wekenlang kuren in Davos. Wat had hij een vrouw te bieden? Maar na ruim twee jaar koos hij toch voor Annie. Ook voor hem was het een laatste kans op een huwelijk en een beetje geluk.

Allen bij mij thuis, moeder vooraan, hebben de grootste waardering en genegenheid voor je persoon en weten je blijken van liefde voor mij ook heus naar waarde te schatten,

schreef Willem op 12 maart 1919 aan zijn ‘allerliefste Mädel, verwijzend naar de oesters en de verlovingsperikelen.

Zij staan echter ten opzichte van mijn trouwen met jou op een standpunt – ingegeven uitsluitend door mijn gezondheidstoestand – dat van het jouwe verschilt. Hoor eens kind, ik begrijp heel goed dat je het een heel ding vindt om hier thuis te komen en ik kan al je bezwaren volkomen billijken. Maar als ik je nu zeg dat mijn liefde voor jou groot genoeg is om alle bezwaren uit de weg te ruimen, dat ik alles zal willen doen wat binnen mijn vermogen ligt om je een gelukkig en heerlijk samenzijn te verschaffen zolang mij het leven gegeven is, ben je dan overtuigd dat het mijn wens is om aan allen hier te zeggen: ‘Hier is Annie weer terug – wij blijven elkander trouw en zullen de rest van ons leven samen delen.’

Op 6 mei 1919 trouwden Annie en Willem. Ze gaven een grote